

ANNA WOŹNIAK
Lublin

PROFESOR RYSZARD ŁUŻNY W SIEDEMDZIESIĘCIOLECIE URODZIN

19-20 kwietnia 1997 r. odbyła się w PAU w Krakowie zorganizowana przez Uniwersytet Jagielloński uroczysta jubileuszowa sesja naukowa poświęcona 70-leciu Profesorów Ryszarda Łużnego i Wiesława Witkowskiego. Profesor Ryszard Łużny związany jest także z ośrodkiem badań słowianoznawczych w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, który swój niepomiernie skromniejszy niż krakowski wkład w ten godny jubileusz pragnie wyrazić zadedykowaniem Jubilatowi niniejszego numeru „Roczników Humanistycznych”.

Na dorobek Profesora składają się monografie, studia i rozprawy, recenzje i omówienia, podręczniki i skrypty, edycje tekstów literackich wraz z komentarzami, przekłady literackie, hasła encyklopedyczno-słownikowe, prace popularnonaukowe. Zaiste bogaty to i imponujący dorobek liczący ponad 560 pozycji, jak wynika z opracowanej przez ośrodek krakowski – Uniwersytet Jagielloński – bibliografii prac R. Łużnego¹, ukazujący uczonego wielkiego formatu, sławistę o wszechstronnych zainteresowaniach naukowych, rusycystę światowej rangi, ukrainistę².

W tym wieloaspektowym, niezwykle różnorodnym dorobku i wszechstronnych zainteresowaniach badawczych wyróżnić można pewne pola badawcze i nurty, które świadczą o preferencjach naukowych Profesora oraz dominującym i wyróżnialnym w ogromie zadań i tematów warsztacie naukowym. Sam Profesor tak wypowiada się o charakterze swej naukowej twórczości:

¹ R. Ł u ż n y, *Spis publikacji 1955-1997*, red. G. Przebinda, J. Świeży, Kraków 1997.

² Zob. W. M o k r y, *Profesor Ryszard Łużny – ukrainista*, w: *Słowianie Wschodni. Duchowość, mentalność, kultura. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Ryszardowi Łużnemu w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. A. Rażny, D. Piwowarska, Kraków 1997, s. 14-20.

Na pierwszy rzut oka wydawać się ten dorobek może zbyt tematycznie, problemowo zróżnicowany, zdekoncentrowany nawet, nie wykazujący jakichś wyraźniejszych punktów ciężkości, zwłaszcza gdy się go ujmuje w planie chronologicznym. Tymczasem takie dośrodkowe, centryczne rysy czy tendencje da się w nim zauważyć, wydobyć³.

Stosując ujęcie bardziej typologiczne, biorąc pod uwagę problematykę i narzędzia badawcze, można wyróżnić w naukowej spuściźnie Profesora Łuźnego następujące płaszczyzny zainteresowań, wątki i kierunki, owe „centryczne rysy”: 1. różne epoki literackie – wchodzi tu badania w zakresie piśmiennictwa staroruskiego, baroku, oświecenia i literatury XVIII w., romantyzmu, literatury XIX w., wreszcie literatury współczesnej, XX-wiecznej; 2. folklor wschodniosłowiański, 3. typ badań – badania historycznoliterackie, ale też i przedsięwzięcia teoretycznoliterackie uwidocznione w skryptach do poetyki; 4. czynności badawcze komparatystyczne, recepcyjno-kontaktologiczne, dotyczące pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego oraz penetrujące związki literackie polsko-ruskie; 5. *sacrum* w literaturze wschodniosłowiańskiej, wątki religijne i metafizyczne; 6. filozofia, myśl religijna i społeczna pisarzy i twórców słowiańskiego Wschodu; 7. edytorstwo tekstów literackich; 8. przekłady i problematyka translatologiczna dotycząca zwłaszcza tekstów o aspekcie metafizycznym; 9. myśl i wkład papieża, Jana Pawła II, w problematykę słowiańską.

W każdym z tych działów osiągnięcia Profesora są olbrzymie, wymienić można by bardzo długo jego naukowe zasługi, ograniczę się jedynie do niektórych i odnotuję dokonania najważniejsze: przełomowe znaczenie jego dwóch pierwszych monografii: *Z badań nad rosyjskim czasopiśmiennictwem satyrycznym okresu Oświecenia* (Warszawa 1962), *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska. Z dziejów powiązań polsko-wschodniosłowiańskich w XVII-XVIII wieku* (Kraków 1966), odkrywcze tezy o barokowym charakterze twórczości Awwakuma, opracowania monograficzne o A. Puszkynie, L. Tołstoju, F. Tiutczewie, przygotowane dla wydawnictwa Ossolineum – Biblioteki Narodowej, a spośród ostatnich kilkunastu lat – badania nad religijnymi wątkami w powieści B. Pasternaka, W. Maksimowa, w czasie jeszcze zupełnie „nieodwilżowym”, w rzeczywistości lat osiemdziesiątych, następnie odkrycie *de facto* dla polskich rusycystów Wiaczesława Iwanowa, zasługi w badaniu Dostojewskiego, przybliżenie sylwetek myślicieli i filozofów, ludzi zasłużonych dla kultury Wschodu: M. Fiodorowa, G. Skoworody,

³ R. Ł u ż n y, *Autor o sobie samym, czyli szkic do biografii*, w: t e n ż e, *Spis publikacji*, s. 84.

F. Skoryny. Ponadto podkreślić trzeba wyraźnie wyjątkową i pionierską rolę Profesora w zapoczątkowaniu w rusycystyce polskiej lat osiemdziesiątych kierunku badań nad *sacrum* w literaturach wschodniosłowiańskich, co wyrażało się w rozprawach i artykułach samego Profesora, jak i w przedsięwzięciach naukowych, sesjach i odczytach przez niego organizowanych, angażujących do uprawiania owej problematyki religijnej także innych badaczy, specjalistów. Poza przedstawioną tu próbną typologią nurtów profesorskiej działalności naukowej mieszczą się pozostałe wątki badawcze, czasem jedynie zainicjowane w artykułach i drobnych pracach, ale rozwijające się dzięki inspiracji Profesora w pewną określoną dziedzinę badań sławistycznych w Polsce.

Na temat osiągnięć, kierunków badań uprawianych przez R. Łużnego istnieje sporo omówień i szkiców⁴, na studia syntetyczne przyjdzie pora.

Poświęćmy więc trochę uwagi związkom Profesora z Lublinem, a zwłaszcza z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. O swej pracy i naukowym okresie w Lublinie Profesor tak mówi w szkicu autobiograficznym:

Fakt podjęcia pracy na drugim etapie w KUL i spędzonych tam 15 lat wypełnionych tak dużym zaangażowaniem zawodowo-naukowym oraz organizacyjnym (współpraca z redakcją *Encyklopedii Katolickiej*, uczestnictwo w czasopismach fachowych, członkostwo organizacji naukowych, działalność wydawnicza i upowszechnieniowa) nie pozostał bez wpływu na moją własną twórczość badawczo-pisarską nie tylko znacznie ją intensyfikując, ale i zmieniając jej profil oraz ukierunkowanie w stronę zainteresowań religiologicznych, historii kultury duchowej, współczesnego życia religijnego narodów wschodniosłowiańskich i dziejów Kościoła. W pewnym sensie miało tu miejsce także oddziaływanie odwrotne, na to więc, jak ułożyło się moje życie zawodowe po roku 1981/82 w macierzystej uczelni krakowskiej⁵.

Ryszard Łużny po raz pierwszy związał się z Lublinem w latach sześćdziesiątych, początkowo z UMCS, gdzie w roku akademickim 1966/67 wykładał historię literatury rosyjskiej na sekcji rusycystyki. Na początku lat osiemdziesiątych natomiast rozpoczął działalność w Międzywydziałowym Zakładzie Badań nad Kulturą Bizantyńsko-Słowiańską, powołanym do życia 1 lutego

⁴ Wielostronne przedstawienie sylwetki naukowej Pana Profesora, syntezę jego dorobku naukowego zawiera omówienie pióra L. Suchanka, *Profesor Ryszard Łużny. Szkic bio-bibliograficzny w sześćdziesięciolecie urodzin* (w: *VIII Musica Antiqua Europae Orientalis*, „Acta Slavica”. *Kultura bizantyjska, jej późniejsze wcielenia i kontynuacje*. Materiały sekcji bizantyńsko-słowianoznawczej, Bydgoszcz 1988, s. 7-24 – tom jubileuszowy w 60. lecie urodzin); tu zob. też: A. B e z w i Ń s k i, *Bibliografia prac Profesora Ryszarda Łużnego*, s. 25-47.

⁵ Zob. R. Ł u ż n y, *Autor o sobie samym, czyli szkic do biografii*, w: t e n ż e, *Spis publikacji*, s. 74.

1981 r., którego celem było – prawie że na pograniczu Wschodu i Zachodu – inicjowanie badań nad kulturą „ruską”, wywodzącą się z pnia bizantyńsko-słowiańskiego. Ten ośrodek słowianoznawczy powstał z inicjatywy ówczesnych władz rektorskich o. profesora Alberta Krąpca oraz profesora Stefana Sawickiego, a decyzja o jego powołaniu podjęta została na początku grudnia tuż przed wprowadzeniem stanu wojennego, a więc w czasach niezwykle trudnych, w okresie przemian politycznych i ideowych, w czasie pontyfikatu Jana Pawła II, Papieża-Słowianina, którego wkład w tematykę słowiańską i „politykę wschodnią” stał się tematem badań R. Łuźnego. W momencie więc uruchomienia placówki Profesor miał za sobą trzydziestoletnie doświadczenia pracy dydaktycznej i naukowej w Uniwersytecie Jagiellońskim, z którym związany był od 1949 r., od rozpoczęcia studiów na rusycystyce, a także olbrzymie już dokonania w problematyce rusycystycznej i rutenistycznej, uwidocznione w wielu publikacjach, w ważnych i przełomowych monografiach, był znanym mediewistą, nie tylko historykiem literatury, ale i folklorystą, edytorem i wreszcie wytrawnym tłumaczem. Był wówczas już członkiem kilkunastu organizacji i towarzystw naukowych krajowych i międzynarodowych, a co najważniejsze, rusycystą odcinającym się od sowietyzacji dyscypliny, badaczem uczciwym, głoszącym swe poglądy w tamtych siedemdziesiątych i osiemdziesiątych latach wprost (m.in. artykuły z lat osiemdziesiątych: *Czy rusycystyka może służyć ewangelizacji*, *Czy rusycystyka powinna przejść stadium odnowy?* i in.), badaczem zakorzenionym w chrześcijaństwie⁶. Katolicki Uniwersytet Lubelski zetknął się więc w osobie Profesora z uczonym, wielkim humanistą człowiekiem dynamicznym, a jednocześnie uczonym z poczuciem misji. Był niezwykle aktywnym kierownikiem Zakładu aż do momentu jego zamknięcia w 1992 r., organizując przy skromnych środkach kadrowych (trzyosobowy zespół) – jak sam powiada „z niczego” – pracę naukowo-badawczą w zakresie problematyki słowianoznawczej i przedsięwzięcia naukowe. O pracy tego ośrodka pisał sam Profesor kilkakrotnie⁷.

Podobnie, jak w Uniwersytecie Jagiellońskim tak i w KUL Profesor zajmował się tą samą dziedziną nauki, dydaktyką uniwersytecką, badaniami naukowymi i organizacyjnymi. Najpierw, w latach osiemdziesiątych, prowadził zaję-

⁶ Aspekty te porusza artykuł: G. P r z e b i n d a, *Filolog wobec słowa. W siedemdziesięciolecie urodzin Profesora Ryszarda Łuźnego* w: *Słowianie Wschodni*, s. 7-13.

⁷ Zob. R. Ł u ź n y, *Studia i badania słowianoznawcze w KUL*, „Roczniki Humanistyczne”, 42(1994), z. 7, s. 11-31; *O historii i dniu dzisiejszym studium słowianoznawczego w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Z Profesorem Ryszardem Łuźnym rozmawia Piotr Krzysztof Kutny*, „Przeгляд Uniwersytecki”, 1990, nr 1-2 (3-4), s. 1, 9, 11.

cia na polonistyce, wykłady monograficzne o profilu komparatystycznym, dotyczące pogranicza polsko-ruskiego oraz opiekował się kilkoma grupami seminarium magisterskiego. W momencie uruchomienia Sekcji Sławistyki na Wydziale Nauk Humanistycznych Profesor prowadził wykłady z literatury rosyjskiej i białoruskiej, zajęcia z kultury duchowej Słowian Wschodnich, a potem, gdy nastał czas po temu – wykłady monograficzne i seminaria magisterskie, zajmujące się komparatystyką wschodniosłowiańską. Pod kierunkiem R. Łużnego powstało na sławistyce lubelskiej 15 prac magisterskich, zarówno rusycystycznych, jak i białorutenistycznych. Tę ilość magisteriów widzieć należy w ogólnej liczbie wychowanków Profesora, 370 magistrów i 25 doktorów.

Ważniejszą nieporównanie sprawą jest to, że sławistykę kulowską otwartą w roku akademickim 1989/90 ukształtowało dzieło Profesora jako program autorski, nowatorski składający się na syntezę w jednej sekcji trzech wschodniosłowiańskich grup filologicznych: rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej, i że w takiej postaci istnieje ona do dzisiaj mimo różnych perturbacji i kłopotów⁸.

W lubelskiej działalności Profesora, poza jego dynamicznymi przedsięwzięciami organizacyjnymi (sesje i zebrania naukowe), pomysłami i inicjatywami badawczymi, da się zauważyć – być może – wpływ uczelni katolickiej na jego ówczesne prace naukowe. Też taką można wysunąć, powołując się na przytoczone wyżej słowa samego Profesora. Skupmy się zatem na pierwszym wątku „inspiracji” lubelskich, mianowicie na trzech jego monografiach, stanowiących poważne osiągnięcie ostatnich lat pracy naukowej, a zarazem układających się w swoisty tryptyk. Są to książki: *Opowieść o niewidzialnym grodzie Kiteżu. Z legend i podań dawnej Rusi* (1988), *Pieśń o niebieskiej księdze. Antologia rosyjskiej ludowej poezji religijnej* (1990), *Słowo o Bogu i człowieku. Myśl religijna Słowian Wschodnich doby staroruskiej* (1995)⁹. Łączy je wspólny rys, czyli ukazanie oblicza dawnego piśmiennictwa ruskiego poprzez wybór różnorodnych utworów, właściwych ruskiej średniowiecznej literaturze pięknej, publicystyce, filozofii. I jeszcze jedno cechuje zaprezentowane tu teksty; są one wyselekcjonowane pod kątem ich wartości religijnych i nastawienia metafizycznego.

⁸ W roku akad. 1997/98 zawieszona została specjalizacja białoruska.

⁹ Zob. *Opowieść o niewidzialnym grodzie Kiteżu. Z legend i podań dawnej Rusi*, wyboru dokonał, tłumaczył z języka staroruskiego i rosyjskiego, wstępem i przypisami opatrzył R. Łużny, Warszawa 1988; *Pieśń o niebieskiej księdze. Antologia rosyjskiej ludowej poezji religijnej*, wybrał, przełożył i opracował R. Łużny, Warszawa 1990; *Słowo o Bogu i człowieku. Myśl religijna Słowian Wschodnich doby staroruskiej*, wybrał, przełożył i opracował R. Łużny, Kraków 1995.

Pierwsza antologia obejmuje opowieści, pozostające w cieniu niezwykle istotnej dla Rusi „legendy o niewidzialnym grodzie Kitieżu”, a więc zawiera utwory legendowe, w tym rzeczywiście same legendy ruskie i ludowe, podania, żywoty, apokryfy i opowieści, a także ich kontynuacje w postaci różnego rodzaju stylizacji i parafraz w literaturze XIX i XX wieku (u M. Leskowa, M. Niekrasowa, W. Garszyna, F. Dostojewskiego, L. Tołstoja, A. Czechowa, A. Kuprina, I. Bunina, A. Riemizowa, L. Leonowa, W. Panowej)¹⁰.

Druga antologia układa się w cykl wierszy duchownych – gatunku ludowego bardzo popularnego w środowisku pątników, pielgrzymów, wędrownych dziadów, staroobrzędowców – wywodzących się od tajemniczej „niebieskiej księgi” (księgi głębi), będących rodzajem „Biblia pauperum”, z ludową kosmogonią i eschatologią.

Wreszcie trzecia antologia z owego tryptyku, rodzaj „słowa o Bogu i człowieku”, pokazuje wybór tekstów religijnych, kazań, posłań, listów, żywotów, ujętych podobnie jak i w poprzednich monografiach chronologicznie a przedstawiających myśl religijną Rusi Kijowskiej, Rusi rozdrobnienia dzielnicowego XIV i XV w., oraz Rusi XVII-wiecznej.

Publikacje te mają wieloraki charakter, po pierwsze naukowy, monograficzny. Składa się na to bogaty, rozbudowany komentarz historycznoliteracki, naukowy wstęp i olbrzymi erudycyjny warsztat przypisów, lokujących literaturę ruskiego średniowiecza w kontekście literatury bizantyńskiej, a także w obrębie kultury chrześcijańskiego średniowiecza w ogóle, myśli społecznej i filozoficznej tego czasu. A ponadto obrazują te książki cechy twórcze i artystyczne piśmiennictwa ruskiego. Antologie Profesora pokazują wszak bogactwo epoki staroruskiej, różnorodność wytworów piśmiennictwa, różnogatunkowość i wielostylowość ówczesnej literatury. Naukowy charakter książek polega także na tym, że przekazują one ważką tezę i dokumentują istotny wyróżnik kultury staroruskiej: jest to formacja etyczna, obyczajowa bardzo mocno zjednoczona pod względem tematycznym, jest to spójny system artystyczny, wreszcie solidna podstawa dla literatury rosyjskiej w ogóle, reprodukująca się w układzie historycznoliterackim i światopoglądowym u twórców nowożytnych nie tylko poprzez stylizacyjne zabiegi, ale jako głęboko przeżyta tradycja (potwierdzają to chociażby uwidocznione w antologiach teorie historiozoficzne i kategorie: Moskwa Trzeci Rzym, Ruś święta, „dusza rosyjska itd”).

¹⁰ Zob. A. W o Ź n i a k, *Czytając „Opowieść o niewidzialnym grodzie Kitieżu”*, „Zeszyty Naukowe KUL”, 3(1988), nr 31(123), s. 95-98.

Po drugie, książki te mają również charakter poznawczy, przybliżają bowiem czytelnikowi przekłady najbardziej reprezentatywnych, a także niektórych do tej pory nie znanych w polskim tłumaczeniu utworów religijnych Stariej Rusi. Wszystkie teksty antologii (a jest ich kilkadziesiąt) stanowią poza tym przekłady własne Autora, tłumaczenia literackie o wyróżniającym się warsztacie tłumacza, z piękną potoczną frazą, opierającą się nie na dosłowności tłumaczenia, ale na doskonałej znajomości realiów kulturowych ruskiego średniowiecza, co wiernie oddaje klimat epoki. Jako tłumacz, Profesor ma w swym dorobku wcześniejsze książki, wybory utworów staroruskich i folklorystycznych¹¹.

Po trzecie, można wskazać na walor literacki tych antologii, o czym świadczą chociażby same metaforyczne ich tytuły, wykorzystujące w sposób aluzyjny staroruskie popularne zabytki: *Legenda o niewidzialnym grodzie Kitieżu*, *Pieśń o niebieskiej księdze* czy przypominające rekwizyty epoki: odwołanie do rozpowszechnionego gatunku „słowa” w literaturze ruskiej, skąd wywodzi się „słowo o Bogu i człowieku”. Literacki charakter utworów współtworzy też sama subiektywna koncepcja wyboru określonych utworów, opowieści, które przybliżają obraz tamtych czasów, eksponują ich istotny sens religijny, obyczajowy, światopoglądowy, wskrzeszają świat owej „Rusi Świętej”.

Z zaprezentowanych tu skrótowo antologii wyłania się sylwetka Ryszarda Łużnego jako uczonego o spójnym tematycznie i jednolitym problemowo warsztacie badawczym, badacza wiernego powołaniu, wielkiego formatu filologa, znakomitego tłumacza.

Następny wątek „inspiracji”, który po części wiązać należy również z lubelską działalnością Profesora, to wymieniany tu już nurt badań nad myślą Jana Pawła II i jego wkładem w zagadnienia Słowiańszczyzny, w tym zwłaszcza słowiańskiego chrześcijańskiego Wschodu. Zaowocowało to wieloma artykułami Profesora z zakresu tej problematyki, otwarciem dzięki jego inicjatywie w „Rocznikach Humanistycznych” serii słowianoznawczej dzieła „Nad tekstami Jana Pawła II – Papieża Słowianina”, jak też udziałem w konferencjach, zorganizowanych przez Ojca świętego w Castelgandolfo w 1996 r. Ten nurt – tak istotny w badaniach Profesora oraz ważny także w ogóle dla zainteresowań słowianoznawczych – wymaga jednak zupełnie odrębnego studium.

¹¹ Zob. *Literatura staroruska. Wiek XI-XVII. Antologia*, oprac. W. Jakubowski, R. Łużny, Warszawa 1971; R. Ł u ż n y, *Rosyjska literatura ludowa. Podręcznik dla studentów filologii rosyjskiej*, Warszawa 1977.